Anniversarju

Il-Protesta Soċjali fix-Xogħlijiet Letterarji ta' Ġużè Aquilina

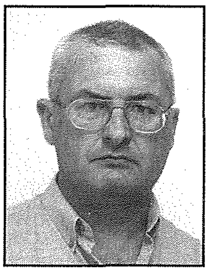

kitba ta' CARM C. CACHIA

"It-teatru huwa arti, imma hu wkoll filosofija, filosofija tal-ħajja." Hekk kien kiteb il-Professur Ġużè Aquilina fl-ewwel versi għad-daħla tad-dramm *Il-Bniedem li Ċaħdu*. Dan qalu għax id-drammi tiegħu kollha, l-istess bħal ħafna mix-xogħlijiet letterarji l-oħra tiegħu, fihom messaġġ soċjali. Aquilina kien jemmen li f'ħajtu l-bniedem hu mmexxi minn żewġ elementi fundamentali: mir-raġuni fuq naħa u mit-twemmin fuq in-naħa l-oħra. Għaldaqstant, it-teatru tiegħu hu mibni fuq żewġ pilastri: it-twemmin u l-ideoloġija.

Il-Kitbiet Riflessivi

Dawn iż-żewġ fatturi nsibuhom jidwu f'kull ħidma filosofika, letterarja jew edukattiva li tana l-Professur Aquilina matul ħajtu. Jekk nieħdu, ngħidu aħna, il-kotba tiegħu ***Madwar il-Ħajja*** – li huma ġabriet ta' taħdidiet għax-xandir u ppubblikati fil-gazzetti lokali ta' żmienu, jew inkella l-antoloġija ta' *essays* li ġġib l-isem ***Il-Polz ta' Malta***, insibu li Aquilina dejjem ipprova jgħallem lill-injorant biex iħejjih kontra "l-ħażen tal-ħajja" – l-atteġġament tan-negozjanti rgħiba, l-apatija fi ħwejjeġ reliġjużi, politika ħażina u żbaljata, l-injoranza, l-invidja, l-inġustizzja soċjali, l-isfruttament tal-ħaddiem u tant attitudnijiet negattivi oħra bħal dawn. Fl-*essay* li jġib l-istess isem tal-antoloġija, **Il-Polz ta' Malta**, Aquilina hu bħal tabib li jħoss il-polz ta' pajjiż mifni bil-mard soċjali u jikkundanna l-aspetti negattivi li ħafna drabi huma riżultat tal-egoiżmu sfrenat tal-bniedem, fosthom ir-rgħiba għall-flus u l-qerq fil-bejgħ u x-xiri. Skont kif jikteb Saydon fid-daħla għall-antoloġija, dan il-ħażen m'għadux jinħeba imma "sar ġentlom kbir li jidħol fl-aqwa djar, jitħabbeb mal-ogħla nies" u li kulħadd isellimlu u jaċċettaħ b'għajnejh magħluqa. L-idea tkompli f'*essays* simili bħal **Il-Faqar Soċjali** u **Il-Falliment ta' Malta.** Imbagħad fl-*essays* **Demokrazija u Dittatorjat** l-awtur jittratta l-aspett politiku tal-ħajja filwaqt li jurina l-aspetti pożittivi u negattivi ta' dawn iż-żewġ tipi ta' twemmin politiku. Kitbiet oħra ta' għamla politika-soċjali hemm **Il-Pulitka**, **Il-Liberaliżmu**, u **Għaliex il-Komuniżmu Qiegħed Jirbaħ**, li kollha jisħqu fuq l-importanza li wieħed jagħraf xi twemmin politiku għandu jħaddan li jkun ta' ġid għalih u għal għajru. Mil-lat spiritwali, f'**Il-Bniedem Magna**, Aquilina jikkundanna lil dawk li jxekklu r-raġuni biex ma jħalluhiex tiżviluppa spiritwalment ħalli tkun tista' titmexxa mill-filosofija tal-Materjaliżmu, b'vantaġġ ekonomiku għas-sinjur. Dan il-ħsieb ikompli jiżviluppah fl-*essay* **Is-Saltna tal-Ispritu**. *Essays* oħra mmirati biex jedukaw lill-poplu nsibu **Il-Malti u l-Maltin**, **Il-Qari Tajjeb u Il-Bibbja; Letteratura u Reliġjon**. Dawn ix-xogħlijiet kollha li fihom jispikka l-element didattiku, juru lil Aquilina bħala għalliem kuxjenzjuż li ħsiebu biss kif itejjeb il-qagħda soċjali ta' ġensu.

Il-Protesta Soċjali fir-Rumanz Taħt Tliet Saltniet

L-inġustizzji soċjali, speċjalment is-serq tal-fqir mis-sinjur (in-negozjant bla skrupli), jew li hawn min hu mejjet għal qatra u min hu mejjet fis-sakra, lill-awtur dejjem tawh ġewwa u għal Aquilina huma l-aktar żewġ aspetti koroh fil-ħajja ta' madwarna. L-aħħar waħda ta' sikwit juriha fix-xogħlijiet letterarji tiegħu, tant li ma niżbaljawx jekk ngħidu li Aquilina bħala awtur jidentifika ruħu mal-protesta soċjali. Fir-rumanz ***Taħt Tliet Saltniet***, il-protagonista Alessandru Habela jagħmel dak li Aquilina jixtieq li jagħmlu s-sinjuri kollha fid-dinja – jiġifieri li jagħtu mill-ġid żejjed tagħhom lil dawk li m'għandhom xejn, il-foqra. Infatti fil-ġrajja tar-rumanz, bin il-barunessa jimxi fuq il-parir li Kristu jagħti liż-żagħżugħ għani tal-Vanġelu meta jgħidlu: Mur bigħ dak li għandek, agħtih lill-foqra u jkollok teżor fis-sema". Habela hu ppreżentat bħala bniedem onest li dejjem jagħmel il-ġid lill-fqir, anke jekk dan ifisser li jkollu jiksirha ma' ommu stess, li meta binha jdaħħal lil waħda armla fqira d-dar, l-Armla ta'Vangu, b'disprezz tgħid: "Dari saret sptar għall-iltiema, il-foqra u r-romol". Imma Alessandru ma jiħux għaliha għax jaf li dak li hu qiegħed jagħmel hu t-tajjeb u sal-aħħar xejn ma jirnexxilu jbiddillu fehemtu. Fl-aħħar tar-rumanz dan il-karattru jirnexxilu joħroġ rebbieħ għaliex jispiċċa jgħix ħajja umli imma kuntenta ma' martu Pawlina, tfajla Maltija bint ir-raba'.

Id-Drammi u l-Protesta Soċjali ta' Aquilina

Il-protesta tkompli titfaċċa fit-***Tliet Atti Uniċi*** tiegħu bħal f'**L-Inkwiet tas-Sur Martin** u **Il-Fortuna tal-Bakkaljaw**. F'dawn id-drammi qosra l-protesta u t-tagħlim soċjali ta' Aquilina jidhru taħt forma umoristika, filwaqt li t-teżi tiegħu tieħu xeħta aktar serja fid-drammi t-twal, bħal **L-Ikkundannata** u **Arbli fuq il-Bjut**. F'**L-Ikkundannata** Aquilina jikkundanna bla tlaqliq il-bigottiżmu u l-fariżejiżmu ta' ċerti Nsara tal-isem. Dawn l-individwi, rappreżentati mill-karattru ta' Ġeltrude, biex juru kemm huma qaddisin ma jagħtux kas tat-twiddib ta' Kristu u jitfgħu il-ġebla lejn il-ħati mal-ewwel okkażjoni li tippreżenta ruħha. Ġeltrude ma tqisx li Marjon, it-tfajla li

darba żbaljat, issa biddlet ħajjitha. Għaliha, la din it-tfajla kienet ħatja darba, hi ħatja dejjem.

F'**Arbli fuq il-Bjut**, Aquilina jixtieq juri t-tbatija li tinħoloq bħala riżultat tad-differenza bejn il-klassijiet soċjali, fejn il-fqir dejjem jispiċċa jsefter lis-sinjur. Fl-istess ħin, imma, Aquilina jemmen li l-bniedem bħala karattru hu dak li hu, u jekk iċ-ċirkostanzi jinbidlu, dan xorta jaġixxi skont kif isib ruħu fihom. Għalhekk meta fid-dramm il-fqir/il-ħaddiem, rappreżentat minn Ġorġ u s-seftura Karmena, isib ruħu jikkmanda lis-sinjur wara rivoluzzjoni li qalbet il-qagħda soċjali tal-pajjiż, dan jibda jġib ruħu bl-istess arroganza li kien juża s-sinjur miegħu meta kellu l-poter f'idejh. F'dan id-dramm, Aquilina donnu ried juri li hemm differenza bejn l-idealiżmu u r-realtà, għaliex dak li wieħed jixtieq għall-ġid tas-soċjetà mhux dejjem ikun faċli li jintlaħaq.

Fid-dramm **Il-Bniedem li Ċaħdu**, il-protesta ta' Aquilina tkompli tieħu xejra differenti. Din id-darba l-awtur jixtieq jurina li l-ġid li l-bniedem jagħmel, id-dinja spiss tpattihulu b'deni. Dan hu ħafna 'l bogħod mill-viżjoni idealista li l-awtur juri fir-rumanz ***Taħt Tliet Saltniet***. Minn kif jidher f'dan id-dramm, Aquilina donnu beda jagħraf li fid-dinja l-idealiżmu ħafna drabi mhux hu ppremjat, anzi spiss jispiċċa mwarrab u ddisprezzat. Jidher ukoll ċertu xettiċiżmu fejn tidħol il-politika. Infatti **Il-Bniedem li Ċaħdu** jista' jitqies bħala l-aktar xogħol realistiku li tana Aquilina f'dan il-qasam. Filwaqt li jagħmel minn kollox biex xorta waħda jkompli jisħaq it-teżi soċjali tiegħu, l-awtur issa donnu rrikonoxxa l-fatt li d-dinja hi ingrata mhux biss lejn dawk li ma jaqblux magħha, imma anke lejn dawk li jixtiqulha l-ġid. Biss it-tajjeb jibqa' tajjeb u għalhekk hu xorta sostna t-teżi tiegħu, imsejsa b'mod allegoriku fuq il-ħajja ta' Kristu stess, li ta ħajtu għall-istess kotra li sallbitu. Infatti fl-introduzzjoni għad-dramm, l-awtur jagħtina l-ideat soċjali tiegħu, ibbażati kif semmejna fuq il-prinċipju evanġeliku li għandna nħobbu lil għajrna bħalma nħobbu lilna nfusna, u fuq it-tagħlim ta' Kristu li "l-ġid għandu jsir dejjem u, għall-bżonn, wieħed għandu jagħti ħajtu għall-kotra".

Dan hu preċiż dak li jagħmel il-Professur Hili, il-protagonista tad-dramm, meta jiddeċiedi li joħroġ għall-politika. Dan il-pass jagħmlu mhux għal xi skop ta' akkwist personali, imma għax jixtieq jagħmel il-ġid lil għajru. Madankollu kliem sieħbu André, "il-politika hi l-karriera tal-brikkun, karriera li taqsam il-qalb ta' dawk li ma jistennewx ħlief il-gratitudni tal-poplu li qatt ma ħabb lil min jagħmillu l-ġid." joqrob aktar lejn ir-realtà u infatti fl-aħħar tad-dramm il-professur jispiċċa ttradut mill-istess persuna li tant ħadem għaliha.

Fl-istudju tiegħu dwar id-dramm ***Il-Bniedem li Ċaħdu***, il-Professur Patri Dwardu Fenech O.S.A. iqassam il-karattri fi tliet kategoriji: l-idealisti (Hili), il-prattiċi (Andre) u l-ipokriti (Robbie Gauchi) Id-dramm kollu jikkonsisti f'konflitt dejjiemi bejn it-tajjeb (l-idealist) u l-ħażin (l-ipokrita). Bir-rebħa aħħarija tal-makkjavelljan Robbie fuq Hili, Aquilina jurina kif f'din id-dinja l-ħażin dejjem se jirbaħ lit-tajjeb. Hawn, kif semmejt aktar 'il fuq, imur kontra dak li kiteb f'Taħt Tliet Saltniet fejn l-imħabba titpatta b'imħabba. Iżda issa moħħ Aquilina hu aktar matur; jinduna u juri f'kitbietu li, avolja hu qiegħed jagħmel ħiltu kollha biex jeqridhom, l-inġustizzji soċjali se jibqgħu jeżistu sa kemm il-bniedem jibqa' jgħir għal għajru.

Għeluq

Għaddew aktar minn ħamsin sena minn meta Aquilna kiteb dawn ix-xogħlijiet letterarji u filosofiċi bħala protesta kontra l-inġustizzji soċjali u problemi soċjali oħra li nħabbtu wiċċna magħhom fil-ħajja ta' kuljum. Pajjiżna nbidel u l-ħajja tjiebet f'dak li hu livell ta' għajxien, u għandna ħafna liġijiet ġodda li jħarsu d-drittijiet tal-ħaddiem. Madankollu l-problemi żdiedu wkoll u ħadu xejra aktar kerha u tosta. Barra l-isfruttament tal-batut (issa taħt ix-xbieħa tal-extrakomunitarji), ħaġa li tant iġġieled kontrieħa l-awtur, tqawwew problemi oħra bħalma huma s-serq, id-droga, l-użura u l-prostituzzjoni, u issa l-kwistjoni tad-divorzju. Jiena ċert li, kieku Aquilina għadu ħaj illum, il-ġlieda tiegħu kontra dawn in-nuqqasijiet soċjali ma kinitx tieqaf, anzi kienet titqawwa bil-bosta u kien jiġġildilhom b'ħiltu kollha kif għamel fil-passat fil-kitbiet tiegħu.

ĦALLI F'IDEJN MIN JIFHEM!

Għoxrin sena esperjenza fit-tiswija ta' bjut li joqtru jew li jimmoffaw bl-ilma tax-xita...

GREZZJU BONELLO

Iest li jiġi jagħtik parir u stima b'xejn!

Tel: **2155 7694** Mob: **9946 9102**